

آشنایی با مدیریت اماکن و تأسیسات ورزشی

(رشته تربیت بدنی)

دکتر محمدعلی قره

امروزه کتاب‌خوانی و علم‌آموزی، نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتاب‌خوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه‌ی فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه‌ی الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پربار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه‌ی مطالعه‌ی هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد و رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز از این وضعیت بارها اظهار گله و ناخشنودی نموده‌اند.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه‌ی دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه‌ی بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاوردهای انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام(ص) این است که «بخوان!» و در اولین

سوره‌ای که بر آن فرستاده‌ی عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد شده‌است: «اقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه‌ی انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره‌ی جغرافیایی ایران‌شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشورمان، کتاب‌ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه‌ی مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه‌ی خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلگاه اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

فهرست مطالب

پیشگفتار	نه
مقدمه	یازده
فصل اول. آشنایی با اماکن و فضاهای ورزشی.....	۱
هدف‌های کلی.....	۱
هدف‌های یادگیری.....	۱
۱-۱ تاریخچه‌ی اماکن و فضاهای ورزشی جهان و ایران.....	۱
۲-۱ تعریف اماکن و فضاهای ورزشی و انواع آن.....	۸
۳-۱ متصدیان احداث فضاهای ورزشی در ایران.....	۱۳
۴-۱ میزان سرانه‌ی ورزشی کشور.....	۱۵
خلاصه.....	۱۶
خودآزمایی تشریحی فصل اول.....	۱۶
فصل دوم. اهمیت و عوامل مؤثر در مکان‌یابی فضاهای ورزشی.....	۱۹
هدف‌های کلی.....	۱۹
هدف‌های یادگیری.....	۱۹
۱-۲ آشنایی با مفاهیم برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری.....	۱۹
۲-۲ مبانی نظری مکان‌یابی.....	۲۱
۳-۲ سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS).....	۲۴
۴-۲ نحوه‌ی مکان‌یابی فضاهای ورزشی.....	۲۶
۲-۴-۱ عوامل طبیعی مؤثر در مکان‌یابی فضاهای ورزشی.....	۲۶
۲-۴-۲ عوامل مصنوع مؤثر در مکان‌یابی فضاهای ورزشی.....	۲۹
۳-۴-۲ نکات مورد توجه در انتخاب زمین فضاهای ورزشی.....	۳۲

۳۴	۴-۴-۲ اعلام‌های مورد نیاز جهت احداث فضاهای ورزشی .....
۳۵	خلاصه .....
۳۵	خودآزمایی تشریحی فصل دوم .....
۳۷	فصل سوم. مقررات و معیارهای طراحی فضاهای ورزشی .....
۳۷	هدف‌های کلی .....
۳۷	هدف‌های یادگیری .....
۳۷	۱-۳ مقررات فنی و جزئیات ساختمانی .....
۳۷	۱-۱-۳ کف‌سازی زمین‌های ورزشی .....
۴۸	۲-۳ مقررات عمومی دیوارها در فضاهای ورزشی .....
۵۱	۳-۳ مقررات عمومی سقف‌ها در فضاهای ورزشی .....
۵۳	۴-۳ ابعاد و اندازه‌های زمین بازی و ترسیم خطوط آن .....
۵۷	۵-۳ تجهیزات سالن‌های ورزشی .....
۵۹	۶-۳ دسترسی به سالن‌ها .....
۶۰	۷-۳ فضاهای اداری و عمومی و فرهنگی .....
۶۰	۸-۳ راهروی ورودی .....
۶۱	۹-۳ فضای اداری .....
۶۱	۱۰-۳ فضای استراحت عمومی و تجدید قوا .....
۶۲	۱۱-۳ اتاق جلسه و ملاقات‌های رسمی .....
۶۲	۱۲-۳ محل نگهداری کودکان .....
۶۲	۱۳-۳ انبار سالن‌های ورزشی .....
۶۳	۱۴-۳ رختکن‌ها و سرویس‌های بهداشتی .....
۶۷	۱۵-۳ سیستم تأسیسات حرارتی و تهویه فضاهای ورزشی .....
۶۷	۱-۱۵-۳ الزامات گرمایشی و سرمایشی .....
۶۹	۲-۱۵-۳ دمای اماکن و فضاهای ورزشی .....
۷۰	۳-۱۵-۳ رطوبت نسبی اماکن و فضاهای ورزشی .....
۷۱	۴-۱۵-۳ تهویه در اماکن و فضاهای ورزشی .....
۷۱	۱۶-۳ سیستم روشنایی فضاهای ورزشی .....
۷۳	۱۷-۳ استفاده از آب در فضاهای ورزشی .....
۷۶	۱۸-۳ آلودگی‌های نوری و صوتی در فضاهای ورزشی .....
۷۷	خلاصه .....
۷۸	خودآزمایی تشریحی فصل سوم .....
۷۹	فصل چهارم. آشنایی با انواع، تجهیزات و فضاهای جانبی استخرها .....
۷۹	هدف‌های کلی .....
۷۹	هدف‌های یادگیری .....
۷۹	۱-۴ تاریخچه‌ی استخر .....
۸۰	۲-۴ انواع استخر .....
۸۰	۱-۲-۴ استخرهای سرباز و سرپوشیده .....

۸۱	۲-۲-۴ انواع استخر از نظر استقرار .....
۸۲	۳-۲-۴ انواع استخرها بر حسب نوع فعالیت مورد استفاده .....
۸۶	۴-۲-۴ استخرهای شنا بر حسب شیوه‌ی تصفیه آب .....
۸۷	۵-۲-۴ انواع استخرها از نظر جنس .....
۸۹	۳-۴ تجهیزات استخر .....
۸۹	۱-۳-۴ تجهیزات مخزن استخر .....
۹۰	۲-۳-۴ تجهیزات محوطه‌ی استخر .....
۹۱	۴-۴ اندازه و ظرفیت استخرها .....
۹۱	۱-۴-۴ تعیین اندازه استخر بر حسب نوع شنا و نوع استخر .....
۹۲	۲-۴-۴ تعیین ظرفیت استخر بر حسب عمق استخر .....
۹۲	۳-۴-۴ اندازه و ساختمان معمول استخر .....
۹۴	۴-۶-۴ محاسبه‌ی تقریبی حجم آب استخر .....
۹۴	۵-۴ آب مناسب استخر .....
۹۵	۱-۵-۴ معیارهای تعیین‌شده برای آب استخر .....
۹۶	۲-۵-۴ عوامل تأثیرگذار در استاندارد حفظ بهداشت آب .....
۹۷	۳-۵-۴ آزمون آب استخر .....
۹۷	۴-۵-۴ روش نمونه گرفتن آب برای آزمون .....
۹۸	۶-۴ سیستم گردش آب در استخر .....
۹۹	۷-۴ نحوه‌ی استفاده از استخر، سونا و جکوزی .....
۱۰۵	خلاصه .....
۱۰۵	خودآزمایی تشریحی فصل چهارم .....
۱۰۷	فصل پنجم. ایمنی در فضاها و تجهیزات ورزشی .....
۱۰۷	هدف‌های کلی .....
۱۰۷	هدف‌های یادگیری .....
۱۰۷	۱-۵ دلایل توجه به ایمنی در فضاها و تجهیزات ورزشی .....
۱۰۸	۲-۵ مراحل ایمن‌سازی فضاهای ورزشی .....
۱۰۹	۳-۵ ایمنی در فضاهای ورزشی .....
۱۰۹	۱-۳-۵ ایمنی در فضاهای ورزشی سرپوشیده .....
۱۱۲	۲-۳-۵ ایمنی در فضاهای ورزشی روباز .....
۱۱۴	۳-۳-۵ ایمنی وسایل و تجهیزات بازی .....
۱۱۵	۴-۵ ویژگی‌های طرح ایمنی .....
۱۱۹	۵-۵ مدیریت خطر در فضاهای ورزشی .....
۱۲۱	۶-۵ مسئولیت مدیران در قبال تماشاگران .....
۱۲۲	خلاصه .....
۱۲۲	خودآزمایی تشریحی فصل پنجم .....
۱۲۳	فصل ششم. فضاها و تجهیزات ورزشی معلولین .....
۱۲۳	هدف‌های کلی .....

هدف‌های یادگیری.....	۱۲۳
۱-۶ نقش ورزش و فضاهای ورزشی در سلامت جسمی و روانی معلولین.....	۱۲۳
۲-۶ مشخصات و ضوابط کلی طراحی تسهیلات فضاهای ورزشی معلولین.....	۱۲۷
۳-۶ ضوابط کلی طراحی استخرهای ورزشی معلولین.....	۱۳۲
خلاصه.....	۱۳۳
خودآزمایی تشریحی فصل پنجم.....	۱۳۴

فصل هفتم. برنامه‌ریزی و بهره‌وری در مدیریت اماکن و فضاهای ورزشی.....	۱۳۵
هدف‌های کلی.....	۱۳۵
هدف‌های یادگیری.....	۱۳۵
۱-۷ برنامه‌ریزی.....	۱۳۵
۱-۱-۷ اهمیت برنامه‌ریزی.....	۱۳۶
۲-۱-۷ هدف‌های برنامه‌ریزی.....	۱۳۷
۳-۱-۷ انواع برنامه‌ریزی.....	۱۳۷
۲-۷ مراحل برنامه‌ریزی برای توسعه‌ی فضاهای ورزشی.....	۱۳۹
۳-۷ برنامه‌ریزی برای بهره‌برداری از امکانات ورزشی.....	۱۴۱
۴-۷ اصول کلی در برنامه‌ریزی فضاهای ورزشی.....	۱۴۲
۵-۷ بهره‌وری (کارایی، اثربخشی).....	۱۴۳
۶-۷ ضرورت توجه به بهره‌وری در مدیریت فضاهای ورزشی.....	۱۴۴
۷-۷ شناسایی عوامل مؤثر در بهره‌وری در بخش‌های مختلف فضاهای ورزشی.....	۱۴۴
۸-۷ مشتری‌مداری در فضاهای ورزشی.....	۱۴۷
خلاصه.....	۱۵۰
خودآزمایی تشریحی فصل هفتم.....	۱۵۱

فصل هشتم. نظارت و ارزیابی در مدیریت اماکن و فضاهای ورزشی.....	۱۵۳
هدف‌های کلی.....	۱۵۳
هدف‌های یادگیری.....	۱۵۳
۱-۸ مفهوم نظارت و ارزیابی.....	۱۵۳
۲-۸ اهمیت نظارت و ارزیابی در مدیریت فضاهای ورزشی.....	۱۵۵
۳-۸ سطوح نظارت و کنترل.....	۱۵۷
۴-۸ فرایند نظارت.....	۱۶۴
۵-۸ اهداف ارزیابی در مدیریت فضاهای ورزشی.....	۱۶۴
۶-۸ عناصر ارزیابی در فضاهای ورزشی.....	۱۶۷
۷-۸ کاربرد، انواع و طراحی چک‌لیست در فضاهای ورزشی.....	۱۶۷
خلاصه.....	۱۷۳
خودآزمایی تشریحی فصل هشتم.....	۱۷۳

منابع.....	۱۷۵

پیشگفتار

از سالیان پیش با توجه به سابقه‌ی بیش از چهار دهه فعالیت‌های آموزشی، پژوهشی و مدیریت اجرایی در ورزش، می‌خواستم کتابی در حوزه مدیریت اماکن و تأسیسات ورزشی بنویسم، اما مشغله‌های گوناگون مرا از این امر مهم باز می‌داشت. تا این‌که نزدیک به یک سال پیش به این منظور، تیمی از متخصص‌های مرتبط، متشکل از اینجانب، پسر دم‌دکتر سهیل قره و جناب آقای مهندس علیرضا احمدی شکل گرفت تا تألیف این کتاب با کمترین نقص به انجام برسد. بی‌شک این کتاب بدون همراهی انتشارات کارآمد دانشگاه پیام نور به نتیجه‌ی مطلوب و اثرگذار نمی‌رسید؛ بنابراین لازم می‌دانم از تلاش‌ها و دقت عمل همکاران ارجمندم در این انتشارات سپاس‌گزار نمایم. بدون شک هیچ‌کاری کامل آغاز نمی‌شود و علوم و فنون، مهندسی و مدیریت به سرعت زمان در حال تکامل و پیشرفت است، بنابراین پخته‌شدن این کتاب خام، فقط با جست‌وجوی دقیق پژوهشگران ارزشمندمان امکان‌پذیر می‌شود. ما را از پیشنهادات کارا و اثربخش خود محروم نفرمایید. خداوند به عمر و تصمیمات شما برکت عنایت فرماید، ان‌شاءالله

قم ۱۳۹۴

مقدمه

مدیریت اماکن و تأسیسات ورزشی یکی از مهم‌ترین حوزه‌ها در مدیریت ورزشی است، که این حوزه دارای حیطه‌های گوناگونی است. هدف اصلی این کتاب، شرح چگونگی مدیریت صحیح یک فضای ورزشی است.

براساس مطالعات صورت گرفته، در این کتاب سعی شده علاوه بر مطالب منتشرشده در آثار قبلی مرتبط، مطالب جدید و کاربردی‌تری بیان شود.

کتاب حاضر برای دانشجویان کلیه مقاطع تحصیلی مدیریت ورزشی و کلیه مدیران ورزشی که مایل به افزایش دانش خود در حوزه مدیریت فضاهای ورزشی هستند، مفید و اثربخش و شامل هشت فصل است.

فصل اول اختصاص به آشنایی با فضاهای ورزشی، شناخت نحوه تقسیم‌بندی و متصدیان احداث فضاهای ورزشی دارد. بررسی اهمیت و عوامل مؤثر در مکان‌یابی فضاهای ورزشی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین نکات در زمان برنامه‌ریزی برای احداث و توسعه فضاهای ورزشی، در فصل دوم بررسی شده است. فصل سوم به مقررات و معیارهای طراحی فضاهای ورزشی پرداخته است، این مقررات در بخش‌های مختلف یک فضای ورزشی ارائه شده است.

فصل چهارم به آشنایی با انواع استخر، تجهیزات استخر، اندازه و ظرفیت استخر، معیارها و آزمون‌های تعیین‌شده برای بهداشت آب، سیستم گردش آب و نحوه استفاده از فضاهای جانبی استخرها می‌پردازد. توجه به ایمنی، یکی از حیطه‌های مهم در

مدیریت فضاهای ورزشی در فصل پنجم است، که مراحل ایمن سازی، ویژگی های یک طرح ایمنی و مدیریت خطر در فضاهای ورزشی مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل ششم اهمیت و ضوابط کلی فضاهای ورزشی مناسب برای استفاده معلولین تأکید شده است.

فصل هفتم با توجه به اهمیت برنامه ریزی و بهره وری در فضاهای ورزشی، به این موضوعات می پردازد. در این فصل پس از آشنایی با انواع و اصول کلی در برنامه ریزی فضاهای ورزشی به شناسایی عوامل مؤثر در بهره وری فضاهای ورزشی پرداخته شده است. نظارت و ارزیابی در مدیریت فضاهای ورزشی که علی رغم اهمیت بسیار زیاد معمولاً کمتر به آن توجه می شود در فصل هشتم مورد بررسی قرار گرفته است و در ادامه طراحی چک لیست به عنوان ابزاری مناسب برای ارزیابی تحلیل می شود. هر فصل نیز دارای اهداف، خلاصه و پرسش های قابل بحث است.

ویژگی برجسته ی کتاب حاضر این است که علاوه بر بیان مباحث نظری مورد توجه در مدیریت ورزشی و به خصوص مدیریت فضاهای ورزشی، به مسائل کاربردی و عملی در مدیریت این فضاها نیز اشاره شده است. امیدواریم این کتاب نقش مؤثر و موفقیت آمیزی در مدیریت فضاهای ورزشی داشته باشد.

فصل اول

آشنایی با اماکن و فضاهای ورزشی

هدف‌های کلی

هدف کلی در فصل حاضر آشنایی دانشجویان با اماکن و فضاهای ورزشی است.

هدف‌های یادگیری

هدف‌های یادگیری فصل حاضر عبارتند از:

۱. آشنایی با تاریخچه‌ی اماکن و فضاهای ورزشی جهان و ایران
۲. شناخت نحوه‌ی تقسیم‌بندی فضاهای ورزشی از دیدگاه‌های مختلف
۳. آشنایی با متصدیان احداث فضاهای ورزشی
۴. اطلاع از میزان سرانه‌ی ورزشی کشور

۱-۱ تاریخچه‌ی اماکن و فضاهای ورزشی جهان و ایران

اگر تعریف مفهوم واژه‌ی اماکن ورزشی را تمامی فضاهایی که امکان اجرای ورزش، فعالیت‌های جسمانی و حرکات ورزشی و تفریحی برای کلیه‌ی افراد یک جامعه بدانیم، هیچ‌کس نمی‌تواند به روشنی بگوید اولین فعالیت ورزشی در کجای این کره‌ی خاکی انجام و یا اولین ورزش در چه محلی اجرا شده‌است و یا این‌که مثلاً اولین بار بازی چوگان در کدام زمین، با چه امکانات و تجهیزاتی، از سوی چه کسانی و چگونه برگزار شده‌است. به این دلایل، نمی‌توان تاریخ دقیق ساخت و احداث اولین مکان ورزشی را مشخص کرد. با این مقدمه، به بررسی اوضاع اماکن ورزشی و ورزشگاه‌ها در تمدن‌های باستانی پرداخته می‌شود. با مطالعه‌ی تاریخ تربیت‌بدنی و ورزش در تمدن‌های باستان به

۲ آشنایی با مدیریت اماکن و تأسیسات ورزشی

بازی‌هایی مانند چوگان، اربابه‌رانی، شکار، تیراندازی، شنا، اسب‌دوانی، یوگا و ... برمی‌خوریم که هر کدام بنا به هدف خاصی برگزار می‌شد.

تصویر ۱-۱. نمادی از ورزش در المپیک باستان

مثلاً در ایران باستان، اربابه‌رانی قسمت عمده‌ای از جشن مهرگان را به خود اختصاص می‌داد. آموزش کشتی، شنا و تیراندازی اهداف نظامی داشت و شکار نیز برای رفع نیازهای غذایی و یا دفاع در برابر حمله‌ی حیوانات وحشی آموزش داده می‌شد. در تمدن هند، ورزش یوگا برای به آرامش رسیدن اجرا می‌شد. برنامه‌های تربیت‌بدنی اسپارت‌ها اوایل در زمین‌های مسطحی به نام ژیمنازیوم انجام می‌گرفت. اما هرچه توجه اسپارت‌ها به تربیت‌بدنی و برنامه‌های نظامی افزایش یافت، منابع و امکانات بیشتری صرف ایجاد تأسیسات و میدان‌های ورزشی شد. در تمدن آتن این اماکن عبارت بودند از: مدارس کشتی که به پالاسترا^۱ معروف بودند و استادیوم‌های ورزشی که عموماً در خارج از شهر ساخته می‌شدند و در اغلب آن‌ها مدرسه‌ی کشتی وجود داشت. از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین استادیوم‌های ورزشی آتن می‌توان آکادمی^۲،

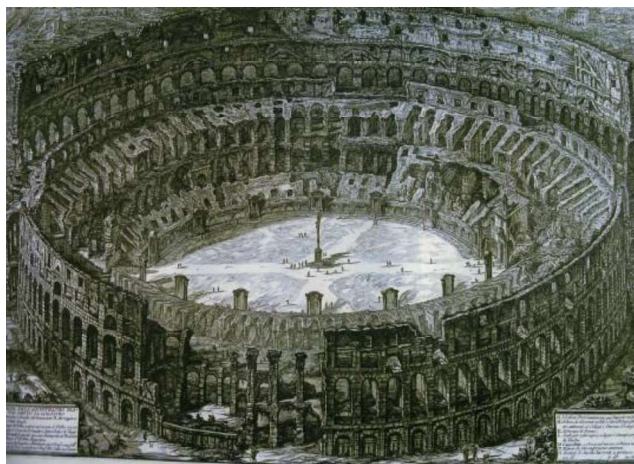
1. Palaestra

2. Academy

آشنایی با اماکن و فضاهای ورزشی ۳

لی سیوم^۱ و سینوسارجز^۲ را نام برد. علاوه بر این اماکن ورزشی، در المپیا^۳ (دامنه‌ی کوهی به همین نام) نیز مسابقات المپیک برگزار می‌شد. همچنین در دره‌ی نی‌میا^۴ هر دو سال یک بار مسابقات نی‌مین برگزار می‌شد. مدرسه‌ی نوجوانان مکان ورزشی دیگری بود که در آتن جدید، برنامه‌ی دو ساله‌ای برای تربیت بدنی تدارک دیده بود. در تمدن روم نیز به دلیل آن‌که رومیان قدیم مردمی جنگجو و جهان‌گشا بودند، تمرینات نظامی و فعالیت‌های ورزشی را در اردوگاه‌های نظامی و میدان ماریتوس^۵ که مدارس تربیت بدنی به شمار می‌رفتند، انجام می‌دادند. در تمدن روم جدید نیز می‌توان از مدرسه‌ی نظامی، ماکزیموس سیرک^۶ و فلامینوس سیرک^۷ نام برد، در این میان ماکزیموس سیرک از معروف‌ترین مکان‌های ورزشی بود که یکصد و پنجاه هزار تماشاگر را در خود جای می‌داد. ورزشی که در بین رومیان علاقه‌مندان زیادی داشت، نبرد گلادیاتورها بود؛ این مسابقات بر سر مزارها، بازارها و یا در گودال‌ها برگزار می‌شد که هیچ کدام از این اماکن، محل وسایل راحتی برای تماشاگران نداشتند. این مشکل رفته‌رفته با ساخت صندلی‌های چوبی در اطراف محوطه‌های بیضی شکل برطرف شد. بعدها این آمفی‌تئاترها به صورت ساختمان‌های سنگی ساخته شد که این امر، نشانه‌ی توجه و علاقه‌ی مردم به نبرد گلادیاتورها بود. آمفی تئاتر معروف فلاوین^۸ که گنجایش نود هزار تماشاگر را داشت و خاص گلادیاتورها بود. تمام تجهیزات و وسایل آسایش تماشاگران را نیز دارا بود. از مدارس مهم گلادیاتوری می‌توان امپروورکالیکولا^۹ را نام برد. یکی دیگر از تأسیسات تفریحی و تمدد اعصاب در روم، حمام‌ها بودند که به دست ثروتمندان و یا از سوی دولت ساخته می‌شدند و در آن‌ها اتاقی ورزشی وجود داشت. از زیباترین و مهم‌ترین آن‌ها می‌توان کاراگولا^{۱۰} با ظرفیت ۳۲۰۰ نفر تماشاگر و دیوکلیتین^{۱۱} با ظرفیت ۱۶۰۰ نفر تماشاگر را نام برد.

-
1. Lyceum
  2. Cynosarges
  3. Olympia
  4. Nemea
  5. Maritus
  6. Circus Maximus
  7. Circus Flaminius
  8. Flavian
  9. Emperor Caligula
  10. Caracola
  11. Diocletian

تصویر ۱-۲. سالن کولوسئوم در رم

تصویر ۱-۳. سالن اپیداروس در یونان

در قرون وسطی با پیدایش آیین مسیح و از بین رفتن بت پرستی، استادیوم‌ها نابود، فواید ورزش فراموش، مسابقه‌های ورزشی المپیک تعطیل و شهر المپیا به دست سلاطین یونان سوزانده شد. در این دوره فعالیت‌های ورزشی و مسابقات قابل ملاحظه‌ای وجود نداشت و یا اگر وجود داشت سندی از آن‌ها در دست نیست. با انقراض پادشاهی بیزانس استادیوم‌ها و مسابقه‌های المپیا جنبه‌ی منفی به خود گرفت تا این که بعدها به کمک بارون پیردو کوبرتن فرانسوی و دیگران محلی که گنجایش ۷۵۰۰۰ تماشاگر را

آشنایی با اماکن و فضاهای ورزشی ۵

داشت از سنگ مرمر ساخته شد و مجدداً عشق و علاقه‌ی یونانیان به ورزش و مسابقات شروع شد. کوبرتن بازی‌های المپیک را مجدداً احیا کرد.

تاریخ ورزش و برگزاری مسابقات ورزشی در ایران (به‌ویژه ایران باستان) بر اثر فراز و نشیب‌های تاریخی آن طور که باید و شاید روشن نیست. شواهد نشان می‌دهد که ایرانیان به تربیت‌بدنی اهمیت زیادی می‌دادند و اماکن خاصی را برای آن در نظر گرفته بودند. مطالعه‌ی تاریخ ایران قبل از اسلام نشان می‌دهد که در میان کشورهای مشرق زمین، بی‌گمان ایران تنها کشوری بود که در نظام تعلیم و تربیت خود بیشترین اولویت را به ورزش و تربیت‌بدنی می‌داد. گزنفون مورخ مشهور یونانی درباره‌ی ورزش ایران باستان می‌گوید: در هر شهر پارس محلی بود به نام آلونزا که میدان تعلیم فنون جنگی و ورزش‌ها بود. این میدان به چهار قسمت خاص کودکان، نوجوانان، مردان و کسانی که نمی‌توانستند اسلحه بگیرند، تقسیم‌شده بود. از ورزش‌های رایج در ایران باستان می‌توان کشتی، اسب سواری، شنا، تیراندازی و ... را نام برد. در میان این ورزش‌ها، کشتی در ردیف اول قرار داشت که تا امروز نیز به‌عنوان ورزش اول ایران شناخته می‌شود. علاوه بر آن به مسابقات سوارکاری نیز اهمیت زیادی داده می‌شد. این مسابقات در زمین‌هایی به نام چرتا برگزار می‌شد.

پس از حمله‌ی مغول (بعد از حضور اسلام در ایران) تشکیلات بسیار دقیقی از طرف ایرانیان در تمام کشور به‌وجود آمد. در این تشکیلات فردی محرمانه راهنمایی دسته‌ای از جوانان را عهده‌دار می‌شد؛ همچنین در تمام کشور اماکنی به نام زورخانه احیا شد. زورخانه مکانی بود که در وسط آن گودالی به عمق هفتاد تا نود سانتی‌متر تعبیه‌شده بود و شش تا هشت ضلع داشت و مساحت آن ۳ در ۳ یا ۵ در ۵ متر بود. این تشکیلات در دوره‌ی صفوی نیز رونق خود را حفظ کرد. صفویان برای مقابله با کشور عثمانی، روح ملی‌گرایی را به نام تشیع و ولایت علی(ع) به مردم القا کرده بودند. این فرهنگ بر زورخانه‌ها حاکم و علی(ع) سمبل و اسوه‌ی تمام پهلوانان شد و همین امر سبب رواج زورخانه‌ها شد.

ورزش‌های رایج در این عصر، چوگان، شمشیربازی، اسب‌دوانی، تیراندازی و به‌خصوص کشتی‌گیری بود. در ایام نوروز، پهلوانان ایرانی هفت روز تمام در میدان بزرگ اصفهان مقابل عالی‌قاپو زورآزمایی می‌کردند، گمان می‌رود عالی‌قاپو اولین

۶ آشنایی با مدیریت اماکن و تأسیسات ورزشی

عمارتی است که برای حضور تماشاچیان ساخته شده است. در میدان شاه اصفهان و باغ

تصویر ۱-۴. نمایی از فضای زورخانه

پیش‌قلعه‌ی لاهیجان بازی چوگان هم رایج بود. پس از صفویان، زندیان و پس از آن‌ها قاجاریان بهترین مشوق ورزشکاران بودند. اگرچه در زمان آقا محمدخان قاجار ورزش مورد بی‌توجهی قرار گرفت، ولی پس از قتل وی مردم دوباره به ورزش مخصوصاً کشتی پرداختند و تمرینات آن زیر نظر کهنه‌سواران از سر گرفته شد.

تصویر ۱-۵. چوگان، ورزش ایرانیان باستان

۷ آشنایی با اماکن و فضاهای ورزشی

تاریخ اماکن ورزشی نوین در ایران از اوایل قرن چهاردهم شمسی آغاز شد، رشته‌های مختلف ورزشی از طریق مستشاران کشورهای بیگانه و یا از سوی تحصیل کرده‌های ایرانی خارج از کشور به ایران راه یافت.

اولین باشگاه ورزشی مشهور ایران در تهران با مشارکت عده‌ای از اعیان و اشراف و نمایندگان سیاسی خارجی تأسیس شد. در این باشگاه به ورزش سوارکاری و مسابقه‌های چوگان توجه خاصی می‌شد. دومین باشگاه ژیمناستیک بود که توسط مرحوم میرمهدی ورزشنده افتتاح شد و سومین باشگاه اجتماعیون بود که در سال ۱۳۰۶ تأسیس گردید. از سایر باشگاه‌های کشور در آن زمان می‌توان باشگاه فردوسی مشهد، گیو بندر انزلی، خلیج و جنوب خرمشهر و باشگاه کازرونی اصفهان را نام برد.

از نمونه‌های تأسیسات بزرگ ورزشی که براساس استانداردهای نوین معماری ورزشی در این دوره ساخته شده، ورزشگاه امجدیه در تهران، دارای استادیوم فوتبال، پیست دو و میدانی، سالن چندمنظوره، استخر شنا، سالن کشتی، سالن ژیمناستیک و ... است. از نمونه‌های جدیدتر، مجموعه‌های آزادی و تختی (نام‌های جدید) هستند، که در اواخر دهه‌ی ۱۳۴۰ و اوایل ۱۳۵۰ ساخته شده‌اند.

تصویر ۱-۶. مجموعه ورزشی آزادی

مجموعه‌ی ورزشی آزادی به‌عنوان بزرگ‌ترین مجموعه‌ی ورزشی کشور به‌منظور برگزاری مسابقات آسیایی سال ۱۳۵۳ ساخته شد. عملیات جدی ساختمان‌های این مجموعه‌ی در محدوده‌ی دو ساله‌ی ۱۳۵۱ تا ۱۳۵۳ انجام پذیرفت. از بخش‌های مهم این مجموعه‌ی می‌توان به استادیوم یک صد هزار نفری فوتبال، سالن دوازده هزار نفری، دریاچه، پیست دوچرخه سواری، استخر شنا، پنج سالن و ... را نام برد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی نیز متناسب با نیازهای جامعه و اعتبارات و امکانات، با توجه به وجود جنگ تحمیلی ۸ ساله، پروژه‌های ساخت و توسعه اماکن ورزشی پیگیری شد. اما با توجه به نرخ رشد جمعیت و پدیده‌هایی نظیر کوچ جمعیت از مناطق جنگی و محروم به حاشیه‌های شهرهای بزرگ و مهم‌تر از همه نیاز مبرم سایر بخش‌های بنیادی و خدماتی و آسیب‌دیده ناشی از حملات دشمن در طول جنگ از جمله آموزشی و بهداشتی و ... به اعتبارات بیشتر، نتایج مطلوبی در بخش ساخت اماکن ورزشی حاصل نشده است. حتی برنامه‌های احداث ۱۳۷۷ سالن ورزشی تا پایان سال ۱۳۷۷ که مورد توجه و پیگیری معاون رئیس جمهور و سازمان تربیت‌بدنی در دولت ششم و هفتم قرار گرفت، نتوانست ورزش را همگانی کند و به نیاز حرکتی مردم پاسخ مناسب دهد، و این روند به‌وسیله‌ی دولت، ملت، بخش خصوصی و سایر ارگان‌ها با سرعت مناسب ادامه پیدا نکرد.

۱-۲ تعریف اماکن و فضاهای ورزشی و انواع آن

به‌طور کلی و عام تمام فضاهایی که در آن امکان اجرای ورزش، فعالیت‌های جسمانی و حرکات ورزشی و تفریحی برای کلیه‌ی افراد یک جامعه وجود داشته باشد، اماکن ورزشی محسوب می‌شود.

اماکن ورزشی دارای تقسیم‌بندی کلی و از نظر میزان امکانات، تجهیزات و از نظر بهره‌برداری به تنوع و شرح زیر است:

- **تقسیم‌بندی کلی فضاهای ورزشی:** اماکن ورزشی بستر اجرای فعالیت‌های ورزشی هستند و کیفیت آن‌ها بر اجرای تمرینات و برگزاری مسابقات و رقابت‌های ورزشی تأثیر مستقیم دارد. اگر از زاویه‌ی بالا به سطح زمین نگاه شود، سه دسته‌ی کلی از اماکن ورزشی بر روی زمین به چشم می‌خورد که هر دسته دارای ویژگی‌هایی است که آن را از سایرین جدا می‌کند.

آشنایی با اماکن و فضاهای ورزشی ۹

- اماکن ورزشی طبیعی سرزمینی، مانند: کوه‌ها مناطق و سرزمین‌های برف‌گیر، دریاچه‌ها و دریاها
- اماکن ورزشی روباز احداثی، مانند: زمین فوتبال، پیست دو و میدانی و استخرهای روباز
- اماکن ورزشی سرپوشیده، مانند: سالن‌های ورزشی چندمنظوره، زورخانه‌ها و استخرهای سرپوشیده

• انواع فضاهای ورزشی

- **سالن ورزشی:** مکان سرپوشیده‌ای که براساس ضوابط فنی ورزشی برای انجام فعالیت‌های یک یا چندرشته‌ی ورزشی احداث شده باشد. این سالن‌ها برای برگزاری کلاس‌های رزمی، ژیمناستیک، تنیس روی میز، آمادگی جسمانی، والیبال، بسکتبال و ... مورد استفاده قرار می‌گیرد. سالن‌های ورزشی می‌توانند به صورت اختصاصی (تک‌منظوره)، چندمنظوره، مستقل، تمرینی و مسابقاتی مورد طراحی و بهره‌برداری قرار گیرند.

الف) سالن ورزشی اختصاصی: به سالن‌های ورزشی گفته می‌شود که برابر ضوابط فنی و استانداردهای معین فقط برای انجام فعالیت‌های یک رشته‌ی ورزشی خاص احداث شده‌اند.

ب) سالن ورزشی چندمنظوره: به سالن‌های ورزشی گفته می‌شود که برابر ضوابط فنی و استانداردهای معین برای انجام چند رشته‌ی ورزشی قابل استفاده هستند.

ج) سالن مستقل: به سالن‌های ورزشی گفته می‌شود که خارج از مجموعه‌ها یا استادیوم‌های ورزشی به صورت منفرد و مجزا ساخته می‌شود.

د) مجتمع ورزشی: به مکان ورزشی گفته می‌شود که امکانات مورد نیاز برای انجام چند رشته‌ی ورزشی، به خصوص ژیمناستیک، آمادگی جسمانی، هندبال، فوتسال، والیبال، بسکتبال، حرکات موزون (ریتمیک) و ... را داشته باشد.

ه) سالن‌های تمرینی: به سالن‌های ورزشی گفته می‌شود که صرفاً برای انجام فعالیت‌های تمرینی و آموزشی رشته‌های ورزشی مختلف احداث شده‌اند و اجرای مسابقات ورزشی در آن‌ها امکان‌پذیر نیست.